
Dyskusja nad referatem A. Schaffa

Etyka 1, 131-133

1966

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Dyskusja nad referatem prof. dr A. Schaffa

Dyskusja nad referatem prof. Schaffa skoncentrowała się wokół zagadnień niezmiernie istotnych dla marksistowskiej etyki i filozofii człowieka. Poruszono w niej następujące kwestie: problem istoty i definicji komunizmu; problem istoty alienacji; zagadnienie marksistowskiego postulatu wszechstronnego rozwoju osobowości człowieka; zagadnienie antynomii wolności i konieczności w społeczeństwie socjalistycznym. Mówiono także o problemach nacjonalizmu.

W dyskusji kolejno zabierali głos: dr H. Jankowski, mgr J. Szewczyk, prof. M. Fritzhand, prof. J. Keller, dr J. Kuczyński, dr H. Maślińska, doc. A. Podgórecki, dr M. Michalik, prof. M. Ossowska. Na zakończenie głos zabrał autor referatu.

O trudnościach związanych z pojęciem i definicją komunizmu mówili przede wszystkim dr H. Jankowski i mgr J. Szewczyk. Dr Jankowski stwierdziwszy, iż wyobrażenia komunizmu ulegają nieustannym przemianom (zgodnie z tezą materializmu historycznego), spytał, czy można wobec tego mówić o jakiejś nieziennej strukturze komunizmu?

Prof. Schaff bezpośrednio udzielił odpowiedzi na postawione pytanie i oświadczył, że nie zamierza podawać jakiejś obowiązującej definicji komunizmu; jednakże jest zdania, iż istnieje pewien swoisty *constans* komunizmu. Jeżeli zaś w tym kontekście mówimy o zmiennej, to jest ona funkcją zmieniających się warunków społecznych.

Mgr J. Szewczyk rozważał problem, jak definiować komunizm, by nie narazić się na zarzut utopijności. Stwierdził on, iż wcale nie jest utopią mieć ideał komunizmu. Jednakże ideał ten zawsze musi być niejako niepełny, niedookreślony. Z chwilą, gdy ideał ten zaczyna się wypełniać konkretnymi szczegółami, staje się on utopijny. Mgr Szewczyk zwrócił także uwagę na trudności związane z interpretacją pojęć wolności i sprawiedliwości społecznej w komunizmie.

W sprawie alienacji zabierali głos: prof. M. Ossowska, prof. J. Keller, prof. M. Fritzhand, dr J. Kulczyński.

Prof. Ossowska poprosiła prelegenta o bliższe sprecyzowanie pojęcia alienacji. Prof. Keller zapytał zaś o sposób uzasadniania tezy o możliwości zniesienia alienacji. Prof. Keller zauważył, że postulat zniesienia alienacji, aczkolwiek bardzo doniosły teoretycznie, traci swą wartość praktyczną wówczas, gdy przypuścić, że być może nigdy nie nastąpi zniesienie alienacji. Mówca mocno podkreślał konieczność rozpatrywania problemów alienacji w ścisłym powiązaniu z postulatem humanizmu w praktyce, a więc i z postulatem wszechstronnego rozwoju osobowości. Prof. Keller sądzi, iż należało by bardziej sprecyzować i skonkretyzować treść pojęcia humanizmu komunistycznego.

Prof. Fritzhand wyraził zadowolenie z podjęcia przez prof. A. Schaffa problematyki alienacji. Wskazawszy na ogromne trudności towarzyszące dyskusjom o problemach alienacji, mówca poparł stanowisko zajęte przez Prelegenta, akceptując

wysuniętą przezeń tezę o istnieniu alienacji w socjalizmie. Fakt ten — oświadczył prof. Fritzhand — ma istotne znaczenie w programowaniu zadań etyki marksistowskiej.

Dr Kuczyński zaproponował, by w dyskusjach o alienacji w socjalizmie zaniechać używania bogatego w negatywne aksjologicznie treści terminu „alienacja” i posługiwać się w zamian za to terminem „antynomia”.

Równie żywo dyskutowano kwestię postulatu wszechstronnego rozwoju osobowości człowieka. Prof. Ossowska wspomniawszy o różnych możliwościach interpretacyjnych, sugerowała konieczność bardziej precyzyjnego określenia marksistowskiej koncepcji wszechstronnego rozwoju osobowości. Podobne przekonania wyrażali doc. A. Podgórecki oraz prof. Keller, który wskazał na ogromną niejasność i wieloznaczność zwrotu „humanizm w praktyce” i prosił Prelegenta o bardziej obszernie i wyjaśnienie znaczenia zwrotu „wszechstronny rozwój osobowości człowieka”. Terminy: „pełnia mczliwości rozwoju człowieka”, „określone ukształtowanie osobowości ludzkiej” wcale nie są swoiste dla marksizmu — oświadczył mówca. Powtarzają się one w wielu systemach etycznych, a w szczególności w personalizmie, którego reprezentanci również twierdzą, iż celem naszym jest pełne ukształtowanie naszych osobowości. Należy zatem tak sformułować marksistowską koncepcję wszechstronnego rozwoju osobowości — postulował prof. Keller — by ostro odróżnić ją od innych koncepcji, zwłaszcza personalistycznych.

Szczególną dyskusję wzbudziła rozważana przez prof. Schaffa kwestia wolności jednostki w socjalizmie oraz niezbędnych ograniczeń tej wolności. Większość dyskutantów wypowiadających się w tej sprawie (prof. Ossowska, prof. Fritzhand, dr Jankowski, dr Kuczyński, mgr J. Szewczyk) wyrażała szereg zastrzeżeń w stosunku do koncepcji Referatu. Wskazywano przy tym na nieostrość zwrotu „konieczne ograniczenia wolności”, podkreślano rolę czynnika subiektywnego, pytano o kryteria odróżnienia konieczności pozornych od konieczności autentycznych. Dyskutując poruszoną przez prof. Schaffa kwestię antysemityzmu, postulowano podjęcie systematycznych badań tego zjawiska i przedsięwzięcie określonych środków zaradczych (dr Maślińska).

*

Odpowiedź prof. Schaffa miała w zasadzie charakter polemiczny. Prelegent zdecydowanie przeciwstawił się jakimkolwiek próbom podważania doniosłości problematyki alienacji i raz jeszcze wyłożył pokrótce swą koncepcję alienacji, zaznaczając przy tym, iż proponowana przezeń definicja jest definicją syntetyczną, a sens nadawany terminowi „alienacja” sensem właściwym twórczości Marksa. W związku z tym prelegent nie sądzi, ażeby było konieczne zastąpić rdzennie marksowski termin „alienacja” terminem „antynomia”. Prof. Schaff rozważył także problem istnienia alienacji w ustroju socjalistycznym i komunistycznym i ponownie podkreślił fakt istnienia różnych form alienacji w socjalizmie. Zdaniem prof. Schaffa w okresie przejściowym do komunizmu stosunki społeczne wykluczają pełną dezalienację.

W wyjaśnieniu złożonej kwestii ograniczeń wolności jednostki w socjalizmie, prof. Schaff podkreślił przede wszystkim polityczny aspekt problemu. Wprowadzając pewne konieczne ograniczenia wolności jednostki — oświadczył — nie zawsze można zagwarantować słuszność tych ograniczeń. Ale brak gwarancji, ewentualność ryzyka jest charakterystyczną cechą polityki. Jako komunista, prof. Schaff jest przekonany, że w imię dobra przyszłego społeczeństwa należy zdecydowanie przeciwdziałać okreś-

lonym niebezpieczeństwom. Jednakże rzeczywiście — przyznał mówca — niekiedy grozi nam nadmierna „supersubiektywizacja” ocen.

Omawiając szerzej kwestię istoty osobowości i postulatu wszechstronnego jej rozwoju, prof. Schaff stwierdził, iż nie wiadomo właściwie, co to jest osobowość i co dokładnie oznacza postulat wszechstronnego rozwoju osobowości. Jednakże mimo to, w pełni zachowuje walor norma nakazująca stworzyć najlepsze warunki dla rozwoju osobowości człowieka. Prof. Schaff uważa, iż można podać *differentia specifica* osobowości w sensie właściwym teorii Marksa.

W odpowiedzi na postawioną przez mgr Szewczyka kwestię wolności jednostki i sprawiedliwości społecznej w społeczeństwie komunistycznym, prof. Schaff stwierdził, iż nie można unicestwiać wolności indywidualnych na rzecz wolności ogółu.